

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 5

Рівне – 2015

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 5 - Рівне: РДГУ, 2015 – 157 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна – доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 26 листопада 2015 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет. e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

8. Rassolova I. V. Social'na identyfikacija osobystosti v umovah transformacii' suchasnogo rosijs'kogo suspil'stva : dys. kand. soc. nauk / Rassolova I. V. – Kazan', 2006. – 220 s.
9. Toffler A. Shok majbutn'ogo: Per. z angl. / A. Toffler. – M.: ACT, 2003. – 557 s.
10. Frejd Z. Ja i vono / Z. Frejd // Psihologija nesvidomogo / Z. Frejd. – M.: Prosvita, 1989. – S. 425–440.
11. Fromm E. Vtecha vid svobody / E. Fromm. – M.: Progres, 1990. – 230 s.

Резюме. В статье представлен научно-теоретический обзор отечественных и зарубежных исследований, посвященных проблеме влияния молодежных субкультур на процесс идентификации личности. Рассматриваются психологические особенности субкультур как одной из движущих сил социализации личности. Раскрыты механизмы формирования молодежных субкультур, а также проанализировано место молодежи в субкультурах. Осуществлен анализ поведения личности, которое формируется под влиянием молодежных группировок, а также анализ теории причин возникновения отклонений поведения.

Ключевые слова: молодежная среда, молодежная субкультура, социализация личности, особенности субкультур, социальная идентификация, самоидентификация.

Summary. In the article it is given a scientific and theoretical survey of native and foreign researches, dedicated to the problem of youth subcultures effect on the personality identification process. It is studied the psychological peculiarities subcultures as one of the motive forces of personality socialization. It is discovered the mechanisms of youth subcultures formation and also it is analyzed the place of youth subcultures. The analysis of behavior of a personality is done, that is formed under the influence of youth groups; and also the analysis of the theories of behavior deviation courses origin.

Key words: youth environment, youth subcultures, socialization of a personality, peculiarities of subcultures, social identification, self-identification.

УДК:159.923.2

Д.В. ПІОНТКОВСЬКА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГАРМОНІЗАЦІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТІВ

В статті обґрунтовується зміст і структура програми розвитку національної ідентичності у студентів вищих навчальних закладів. Розкрито сутність і структурну будову національної ідентичності особистості. Розроблені автором тренінгові методики розвитку національної ідентичності особистості юнацького віку можуть застосовуватися психологами, викладачами і кураторами вищих навчальних закладів у процесах навчання та виховання студентів.

Ключові слова: національна ідентичність, розвиток, програма, студенти, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Проблема розвитку національної ідентичності в молоді є нагальною для Української держави, адже, успішне становлення, громадянська злагода, розбудова духовного фундаменту нашої держави є неможливими без наявності високого рівня національної самосвідомості в її громадян. Однак, суспільна свідомість молодих українців сповнена, переважно, політичними інтересами і тимчасовими ідеологічними гаслами, що зумовлює руйнування їх життєвих цінностей та ідеалів. Відродження української нації в сучасних умовах потребує застосування в освітніх закладах нових, інноваційних підходів до національного виховання зростаючої особистості. У Законі України «Про освіту» задекларовано, що освітній процес у нашій державі ґрунтується на засадах демократії, гуманізму, національної свідомості та взаємної поваги між народами і націями. Тому, в

умовах сьогодення на особливу увагу заслуговують такі теоретико-практичні наукові дослідження, які спрямовані на обґрунтування та розробку ефективних програм з розвитку національної ідентичності студентської молоді, що можуть застосовуватися психологами й викладачами вищих навчальних закладів в умовах навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ідентичності особистості залишається однією з найактуальніших у сучасній психологічній науці. Різні наукові підходи до вивчення цієї проблеми висвітлено у ряді праць психологів (Е. Еріксон, М. Кун, Т. Макпартленд, Дж. Мід, Г. Теджфел, Дж. Тернер та ін.). Проблема національної ідентичності є важливою складовою загальної проблеми ідентичності. У сучасних дослідженнях науковців розкрито такі аспекти проблеми національної ідентичності: смисл, структура і чинники розвитку феномена (М. Барретт, П.І. Гнатенко, В.М. Павленко, Е.Д. Сміт та ін.); вплив національної ідентифікації на розвиток «Я-образу» індивіда в період дорослішання (О.В. Шевченко). Встановлено, що значна частина наукових праць зарубіжних і вітчизняних науковців присвячені проблематиці етнічної ідентичності (О.В. Бичко, Н.М. Лебедева, С.В. Рижова, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, О.М. Татарко, Дж. Фінні та ін.). Водночас проведений теоретичний аналіз останніх наукових досліджень і публікацій засвідчив недостатню вивченість питання щодо розвитку національної ідентичності студентської молоді в умовах їх навчання і виховання, що стало **метою** нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Студентський вік (17-22 рр.), що співпадає з періодом навчання молоді у вищих навчальних закладах, вчені вважають сенситивним періодом для розвитку як особистісної ідентичності в цілому (Е. Еріксон, Дж. Марсія та ін.), так і національної ідентичності зокрема (М.Й. Боришевський, О.В. Шевченко, Дж. Фінней та ін.).

Як відомо, поняття «ідентичність» перебуває у тісному зв'язку з процесом ідентифікації, тоді як поняття «національна ідентичність» відповідно тісно пов'язано з поняттям «національна ідентифікація». Так, ідентифікація є найважливішим механізмом соціалізації, що виявляється у прийнятті індивідом соціальної ролі при входженні в групу, в усвідомленні ним групової належності, формуванні соціальних установок тощо. Ідентичність, що є результатом ідентифікації, виступає як усвідомлене самовизначення особистості, соціального суб'єкта. Феномен національної ідентичності, що є наслідком національної ідентифікації, трактується нами як усвідомлення та емоційне ставлення особистості до власної національної належності. Національна ідентифікація є процесом самоотожнення особистості з певною нацією, основним проявом якого є почуття належності до цієї нації, що ґрунтується на стійкому емоційному зв'язку, зумовленому сформованою системою усвідомлених уявлень і оцінок ряду ознак життєдіяльності нації, прийняттям її норм та національних цінностей, як визначила у своєму дослідженні О.В. Шевченко [3].

На погляд М. Барретта [4], до структури національної ідентичності належать когнітивний та афективний компоненти. Складовими когнітивного компонента національної ідентичності є: знання людини про існування конкретної національної групи, про її територію, символіку, звичаї, традиції, історичні події та героїв, віднесення цієї людиною себе до конкретної національної групи; а також приписування іншим представникам такої нації зазначених вище ознак. Афективний компонент національної ідентичності особистості виявляється в її суб'єктивній актуальності, а також у ступені прихильності, тобто значущості належності до конкретної національної групи. Свідченням такої прихильності можуть виступати почуття людини, що пов'язані з її належністю до певної нації та проживанням на національній території (національна гордість, національна самоповага та ін.).

Стрижневою умовою проведення формуального експерименту є сформованість позитивної національної ідентичності у викладачів і кураторів студентських груп, а також наявність у них знань про історію та культуру своєї нації, національний характер її представників. Метою розробленої програми є розвиток структурних компонентів національної ідентичності студентів та активізація у них механізму національної ідентифікації. Основними завданнями програми з розвитку національної ідентичності є такі,

як: розвиток у молоді настанов на пізнання знань про історію, символіку, мову, культуру, літературу, мистецтво, звичаї, традиції власної нації; на пізнання національного характеру як представників своєї, так і інших націй, а також на ідентифікацію себе як представника та суб'єкта конкретної нації; виховання поваги до національних героїв, історичних подій і постатей; розвиток прагнень спілкуватися національною мовою, жити на рідній землі, підтримувати культуру й традиції своєї нації; розвиток прагнень поважати та продовжувати історію своєї нації; спрямування на національне самовизначення; вироблення стійкої активної позиції на користь своєї нації; розширення світогляду юнаків та дівчат у сферах національної історії й культури як на основі власного досвіду, так і на засадах вже отриманих знань, ідей, що стають підґрунтям для отримання нової інформації; розвиток суб'єктно-конструктивного сприйняття подій національної історії засобами їх переосмислення; розвиток толерантності у ставленні до представників різних націй.

Основними засобами розвитку національної ідентичності у студентської молоді стали лекції, диспути і прес-конференції з ряду тем. Зокрема у процесі обговорення теми: «Націоінтегруючі та націодиференціюючі ознаки» заслуговували на увагу такі конкретні питання: ознаки, що зближують людину з іншими представниками певної нації; ознаки, за якими суб'єкти однієї нації відрізняються від представників інших націй. Тема «Національний характер українців» актуалізує питання, що стосуються уявлень представників української нації про себе, а також уявлень молоді про те, яким є образ українців з боку представників інших націй. У контексті теми «Традиції українського народу» обговорювалися різні національні українські обряди, що супроводжують найважливіші події у житті людини (весільні, пов'язані з народженням дитини, національні та релігійні свята тощо). Тема «Матеріальна та духовна культура українського народу» складається з двох блоків. Перший блок, матеріальна культура, містить питання щодо особливостей національного одягу, житла та їжі. Другий блок, духовна культура нації, складають старовинні оповідання (перекази, легенди), казки народу, його пісні та танці. Ознайомлення з національною культурою передбачало й засвоєння знань стосовно творчої діяльності відомих українських митців (письменників, композиторів минулих і сучасних часів, а також їх творів), політичних діячів тощо. У процесі обговорення теми «Моє ставлення до духовної культури української та інших націй» з'ясувалося те, в якій сфері більшою мірою знаходяться уподобання українських студентів: у сфері старовинного народного мистецтва, сучасного національного чи зарубіжного мистецтва. Не менш значущою є тема «Міжнаціональні стосунки», адже у процесі обговорення різноманітних ситуацій міжетнічної взаємодії на різних рівнях вдалося виявити ступінь толерантності юнаків та дівчат у міжнаціональних стосунках.

Важливими засобами реалізації окреслених завдань виступали й наступні: організація і проведення тематичних занять, які присвячені патріотизму українців як в минулому, так і у сьогоденні, зокрема, наведення прикладів мужності та звитяги, які виявлено теперішніми захисниками держави, героями сучасної боротьби за цілісність і незалежність Вітчизни; зустрічі з національними героями сучасності – учасниками бойових дій, волонтерами; відвідування у госпіталях поранених військовослужбовців; проведення літературних вечорів, присвячених творам національних поетів і письменників, як класичних, так і сучасних; відвідування театральних вистав, що презентують літературні твори класиків вітчизняної літератури; відвідування мистецьких виставок українських художників, концертів і творчих виступів вітчизняних музикантів та співаків; участь в етнографічних і національних святах; дотримання низки національних звичаїв і традицій; організація диспутів стосовно різних подій з історії нації тощо.

Не менш цінним засобом розвитку національної ідентичності є тренінг, що суттєво сприяє досягненню позитивних змін у розвитку національної ідентичності студентської молоді. Адже тренінг є найефективнішим груповим засобом досягнення змін в установках особистості. Учасниками тренінгу розвитку національної ідентичності стали студенти, національна ідентичність яких відхиляється від норми, тобто позитивної національної

ідентичності. За твердженням Г.У. Солдатової [1], толерантне ставлення особистості до представників різних націй є основним показником її позитивної національної ідентичності (норми). Зазначене твердження стало основоположним для розробки тренінгу розвитку національної ідентичності студентської молоді. Кількість учасників тренінгової групи від 12 до 15 осіб. Тренінг проводився один раз на тиждень. Тривалість проведення тренінгу, що залежала від кількості розроблених занять і можливостей участі у ньому студентів, становила майже три місяці.

Основними етапами проведення тренінгу з розвитку національної ідентичності студентів були такі: 1) психодіагностичний; 2) інформаційно-мотиваційний; 3) розвивальний; 4) стабілізаційний. На першому етапі здійснювалося емпіричне вивчення структурних компонентів національної ідентичності та встановлення рівня їх розвитку. На другому етапі створювалася інформаційно-мотиваційна основа тренінгу. Основною метою його проведення став розвиток мотивації участі в тренінгу. До провідних завдань цього етапу належали такі: знайомство членів групи з цілями та завданнями тренінгу; розвиток групової мотивації; створення в групі атмосфери довіри та комфорту, а у кожного члена групи відчуття безпеки; прийняття групової конвенції та правил поведінки, дотримання принципу «Тут і тепер». Цей етап проходив у формі бесіди-дискусії. Відмітимо, що відповідальність тренера полягає у тому, що він має сформувати основи поведінки кожного учасника в групі через усвідомлення і вироблення ставлення до тих цінностей, які декларуються і обговорюються на цьому етапі. Тому, надзвичайно важливими є: атмосфера розмови, прояв поваги до кожного учасника і його думки, поведінка тренера в цілому. Ефективність цього етапу багато в чому визначає успішність тренінгу. Зазначимо, що розв'язання усіх завдань цього етапу в реальному обговоренні відбувається не в строгій відповідності з встановленою послідовністю, а одночасно. Так, спільне обговорення цілей тренінгу спрямовано не лише на інформування його учасників, а й мотивування їх на досягнення цілей, стимулювання особистої активності. Стиль дискусії сприяв формуванню атмосфери довіри і почуття безпеки у кожного члена групи. Окрім того, обговорення усіх питань відбувалося на доступному для учасників рівні. Водночас важливо, щоб вони наводили приклади, усвідомлювали проблему, а не лише слухали тренера і погоджувалися з ним.

Зважаючи на важливість інформаційно-мотиваційного етапу, охарактеризуємо його більш детально. Обговорюючи мету та завдання, доречно досить коротко відзначити актуальну соціально-політичну ситуацію у сучасному світі (теракти, заручники, проблеми міграції, розширення міжкультурних контактів та т. ін.). Саме тому кожній молодій людині необхідно мати навички ефективних і толерантних міжнаціональних взаємодій. Тренеру важливо не спровокувати виникнення дискусії з цієї теми, а лише констатувати відомі факти і своє ставлення до них в найзагальнішому вигляді (наприклад, війна – це завжди трагедія, смерть, протистояння, сумні наслідки, зокрема, наявність біженців і т. ін.). Відзначивши, що ця велика і складна тема не є предметом тренінгу, ведучому обов'язково потрібно було заручитися згодою групи не обговорювати її в процесі комунікативних взаємодій і отримати право зупинити кожного, хто спробує це зробити. Щоб ця умова була прийнята групою і не сприймалася, як пригнічення прав учасників, тренер може попросити групу контролювати і карати за порушення домовленості його самого. Не загострюючи уваги на цьому моменті, рекомендується перемкнутися на позитив і підкреслити важливість спрямованості уваги групи на національні проблеми, на особливості взаємодій, зумовлених культурою, наявність міжкультурних бар'єрів і необхідність вироблення стратегій їх подолання в цілях досягнення взаєморозуміння та мирного врегулювання можливих міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів.

Формуючи мотивацію студентів, потрібно підкреслити відмінність лекцій від активного навчання, до якого належить і тренінг. Тренерові важливо відмітити, що тренінг може бути ефективним і корисним для кожного за умови, якщо група буде, з урахуванням можливостей усіх учасників, виявляти свою зацікавленість і активність при вирішенні нових проблемних завдань.

Створення атмосфери довіри і безпеки відбувається в процесі усієї діяльності групи. На її формування впливає в першу чергу поведінка тренера, прояв його ставлення до учасників. Йому важливо уміти бути доброзичливим, веселим і серйозним одночасно. Тренер має сприяти прояву свободи членами групи. На цьому етапі доречною є підтримка найбільш скованих і замкнених її членів.

Підтримці робочого тону сприяє і деяка невизначеність стосовно майбутньої роботи, особливо у тих юнаків та дівчат, які беруть участь у тренінгу вперше. Однак кожен учасник тренінгу має бути впевнений у тому, що жодних деструктивних дій у ставленні до нього не буде, а також у тому, що тренер дотримується гуманістичних принципів і гарантує психологічну безпеку усім членам групи. Тому, сформувавши у групі таку впевненість – це найважливіше завдання тренера. Позитивний психологічний настрій і сприятливий клімат у тренінговій групі сприяють саморозкриттю її учасників, та ефективній взаємодії у середині групи, розкриттю дружніх стосунків. У грамотно побудованих тренінгах на етапі формування мотивації і клімату групи проблема усвідомлення мети тренінгу і шляхів їх вирішення обговорюється досить детально. У членів групи формується розуміння того, що без об'єктивності взаємних оцінок, конструктивності критики, вміння її висловлювати та сприймати група не зможе рухатись вперед до вирішення поставлених завдань. З цього питання приймається спеціальне групове рішення. Окрім цього, тренеру потрібно обговорити зі студентами готовність до розмови щодо міжкультурних взаємодій, важливість розвитку правильних навичок поведінки міжкультурної взаємодії та одночасне збереження своєї національної ідентичності.

Виконання завдань тренінгу може ускладнюватися заборонами на обговорення в багатьох полінаціональних групах низки етнокультурних проблем, особливостями прояву гендерних аспектів поведінки у представників різних національних груп, можливим поділом на «своїх» та «чужих». Все це ставить підвищені вимоги до тренера, який має бути компетентним у проблемах психології особистості, соціальної психології, у сферах міжгрупових і міжособистісних стосунків, в проблематиці національної та етнічної психології. В процесі обговорення питань, які стосуються клімату в групі та мотивацій (групової, індивідуальної), варто попросити усіх учасників тренінгу висловити свої побоювання і переживання, що пов'язані з очікуваннями від роботи, а згодом, заохочуючи щирість висловлювань, перевести групу на прояв конструктивних побажань собі, групі та тренерів. На цьому етапі тренеру важливо правильно позиціонувати себе перед групою, підкресливши, що він не викладач, а учасник групи, передусім людина, що допомагає групі йти до досягнення цілей групи в процесі спільної діяльності. Доцільно сказати студентам про демократичні принципи, а також про те, що вони мають право корегувати поведінку тренера, вносити пропозиції з поліпшення роботи групи.

У процесі вироблення групової конвенції особливу увагу доречно звернути на регламентні вимоги, що є рівноцінними для усіх членів групи і тренера, а також на позицію тренера. Водночас потрібно підкреслити учасникам групи й те, що тренер, хоч і такий самий учасник групи, однак для досягнення цілей тренінгу, група повинна дозволити йому, за необхідності, виявити авторитарні права перебувати того, що говорить. Стосовно учасників групи, виробляються правила, що вимагають активності, щирості, критичності, зворотного зв'язку, вміння слухати, не перебуваючи того, хто говорить, виявляти свої думки і почуття з приводу всього, що відбувається в групі. Спеціально обговорюється принцип «тут і тепер», що орієнтований не лише на переживання групового досвіду, але й на часове обмеження тривалості обговорення подій. Зазначеним чином у членів групи з'являються права і обов'язки, на які в процесі тренінгу можуть посилатися учасники і тренер. Корисно записати встановлені правила діяльності тренінгової групи на великих аркушах паперу та розмістити їх на видному місці. Позитивним є те, що усі члени групи поставлять на цьому аркуші свій підпис кольоровим маркером, підтверджуючи прийняття ними правил та їх виконання у процесі усіх занять. Добре, якщо правила будуть написані власноруч самими учасниками

тренінгу, наприклад: «Тут зібрались друзі», «Тут немає насмішок і принижень», «Ми довіряємо одне одному».

Всі обговорення проводяться демократично, тренер може звертатися з проханням до членів групи щодо підбиття підсумків стосовно того чи іншого питання, яке обговорювалося у групі. Однак, доповнюючи, підсумовуючи висновки учасників тренінгу, тренер має відзначити й те, про що вимагається у методичних умовах тренінгу, а також те, що було пропущено. Зазвичай тренери підводять групу до потрібних висновків. Це робиться непомітно і в результаті група вважає, що вона самостійно прийняла рішення, за яке потрібно нести відповідальність кожному.

Не менш важливим від попереднього є розвивальний етап, що спрямований на виникнення позитивних змін у розвитку структурних компонентів національної ідентичності студентів, активізацію у них механізму національної ідентифікації. Зміст цього етапу склали розвивальні вправи та рольові ігри («Броунівський рух», «Комунікативний простір», «Відгадай, про кого йде мова», «Твір на визначену тему», «Обговорення прислів'їв» та ін. [2]), застосування яких призводить до удосконалення складових національної ідентичності та механізму національної ідентифікації.

На стабілізаційному етапі відбувається закріплення нових способів поведінки і взаємодій. Підсумком проведеного тренінгу стало написання звітів студентами, в яких вони характеризували власну національну належність, а також своє ставлення до представників різних націй.

Висновки. Отже, в цілому програма з розвитку національної ідентичності передбачає реалізацію низки завдань національного виховання студентської молоді, зокрема формування поваги до національних цінностей; виховання національної пам'яті; плекання любові до рідної мови, землі, культури та т. ін. На подальше вивчення заслуговує питання стосовно розробки методичних рекомендацій з розвитку національної ідентичності студентів для психологів, викладачів і кураторів студентських груп вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности / Г.У. Солдатова. – М.: Смысл, 1998. – 389 с.
2. Татарко А.Н. Методы этнической и кросс-культурной психологии : учеб.-метод. пособие / А.Н. Татарко, Н.М. Лебедева. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 238, [2] с.
3. Шевченко О.В. Національна ідентифікація у становленні Я-образу особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О.В. Шевченко. – К., 2005. – 20 с.
4. Barret, M. English children's acquisition of a European identity / M. Barret // Breakwell, G. & Lyons, E (Eds) changing European identities: Social-psychological Analyses of Social Change. Oxford Pergamon Press, 1996. – 454 p.

References

1. Soldatova G.U. Psihologija mezhjetnicheskoy naprjazhennosti / G.U. Soldatova. – M.: Smysl, 1998. – 389 s.
2. Tatarko A.N. Metody jetnicheskoy i kross-kul'turnoj psihologii : ucheb.-metod. posobie / A.N. Tatarko, N.M. Lebedeva. – M.: Izd. dom Vysshej shkoly jekonomiki, 2011. – 238, [2] s.
3. Shevchenko O.V. Nacional'na identyfikacija u stanovlenni Ja-obrazu osobystosti: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk: spec. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psihologija» / O.V. Shevchenko. – K., 2005. – 20 s.
4. Barret, M. English children's acquisition of a European identity / M. Barret // Breakwell, G. & Lyons, E (Eds) changing European identities: Social-psychological Analyses of Social Change. Oxford Pergamon Press, 1996. – 454 p.

Резюме. В статті обосновується содержание и структура программы развития национальной идентичности у студентов высших учебных заведений. Раскрыты сущность и структурное строение национальной идентичности личности. Разработанные автором тренинговые методики развития национальной идентичности личности юношеского возраста могут применяться психологами, преподавателями и кураторами высших учебных заведений в процессах обучения и воспитания студентов.

Ключевые слова: национальная идентичность, развитие, программа, высшее учебное заведение.

Summary. The article outlines the essence and structure of the program of the development of national identity among students of higher educational institutions, shows the essence and structure of national identity. The author has developed a training methodology for the development of young people's national identity which may be applied by psychologists, lecturers and heads of higher education institutions in teaching process.

Key words: national identity, development, application, students, university.

УДК 378.14: 37.022

Л.М. РОМАНКОВА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

В статті проаналізовано дефініцію «система виховання вищої професійної освіти»; її складові (дидактичну; систему виховної роботи; систему науково обґрунтованого аналізу результатів діяльності; систему управління та психологічну складову). Закцентовано увагу на особливостях науково-методичного забезпечення виховного процесу у вищій школі, яка виступає центральною ланкою системи виховання вищої професійної освіти. Проінтерпретовано термін «науково-методичне забезпечення» та його найважливіші компоненти.

Ключові слова: навчально-виховний процес, науково-методичне забезпечення, система виховання вищої професійної освіти, дидактична система, система науково обґрунтованого аналізу результатів діяльності; система управління, психологічна складова.

Постановка проблеми. Модернізація національної освітньої галузі в останнє десятиліття пов'язана із входженням України у європейський освітній простір, який актуалізує проблему оновлення науково-методичного забезпечення освітнього процесу. Загальнопедагогічні засади організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах є предметом досліджень багатьох провідних українських педагогів. Особливу увагу привертають дослідження з питань наукової організації навчально-виховного процесу у вищій школі А. Алексюка, Я. Болубаша, С. Гончаренко, О. Коваленко, В. Лугового, М. Фіцули; науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців В. Замороцької [3], С. Кустової, Я. Рудик [4], Т. Требіної [9]. Однак, закономірності цілеспрямованого створення науково-методичного забезпечення процесу виховання у вищій школі, на наш погляд, потребують додаткових досліджень.

Мета статті – проаналізувати особливості науково-методичного забезпечення виховного процесу у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд важливим є динамічність педагогічного процесу, що досягається в результаті взаємодії трьох складових: педагогічної, психологічної та методичної [8, с. 511], що входять в структуру системи виховання вищої професійної освіти.

З огляду на вищесказане, важливим видається уточнення дефініції «система виховання вищої професійної освіти».

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Когнітивно-ціннісні та емоційні аспекти розвитку моральної сфери у молодшому шкільному віці.....	4
Анпілова Д.В. Актуальні проблеми психодіагностики конкурентної взаємодії і конкурентоздатності: аналіз західних та вітчизняних доробок.....	10
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Знуцання як вияв агресивних тенденцій у дитячих спільнотах.....	16
Богач О.В. Гендерні особливості вибору стратегій поведінки в конфліктах студентами.....	22
Вем'ян В.Г., Тер-Ованес'ян В.Г. Дуальна форма професійної освіти як умова ефективного рішення завдань модернізації освіти.....	29
Волошин Т.Б. Порівняльна характеристика психоемоційного стану батьків дітей з аутизмом, що проживають в зоні ато та в інших регіонах України.....	33
Воробйов А.М. Вплив розвитку рефлексії на особистісне та професійне становлення майбутніх психологів.....	38
Гоцуляк Н.Є. Теоретичні аспекти формування креативних здібностей підлітків та підходи до них.....	43
Кіян Л.В. Особливості методів діагностики комунікативної компетентності майбутніх психологів.....	47
Корчакова Н.В. Індивідуальні та гендерні особливості розвитку просоціальності.....	52
Кулаков Р.С. Формування професійних домагань старшокласників у процесі вибору майбутньої професії.....	59
Кулакова Л.М. Особливості психологічного супроводу морального виховання молодших школярів в умовах навчальної діяльності.....	66
Луцик Г.О. Підготовка майбутніх психологів до роботи з девіантними підлітками: психолого-педагогічний аспект.....	74
Лушина Т.О. Проблема розуміння основи психологічної структури професійного самосознання у студентів сучасного технічного університета.....	79
Можаровська Т.В. Проблеми ціннісного наповнення екологічної свідомості особистості підліткового віку з неповної сім'ї.....	85
Назаревич В.В., Борейчук І.О. Застосування арт-терапевтичних методів в психологічному консультуванні.....	91
Назарець Л.М. Сімейні конфлікти типу «батьки-діти» як соціально-психологічна проблема.....	97
Одолінський В.Г. Частковий аналіз інструментальної складової життєвого планування.....	102
Осипчук О.П. Вчинок як компонент системи морального становлення особистості школяра.....	106
Павелків В.Р. Молодіжна субкультура та її вплив на процес ідентифікації особистості.....	112
Піонтковська Д.В. Психологічні основи гармонізації розвитку національної ідентичності у студентів.....	118
Романкова Л.М. Науково-методичне забезпечення виховного процесу у вищій школі.....	124
Савенко Д.О. Аналіз феномену материнства у науково-прикладних дослідженнях.....	130
Созонюк О.С. Теоретико-методологічні проблеми розвитку психологічної культури педагога.....	134

Цуканова М.С. Вплив режиму соціальної ізоляції на протікання психічних станів засуджених підлітків.....	141
Яцюк Н.О. Психологічний аналіз механізмів моральної саморегуляції.....	148
<i>Відомості про авторів</i>	156

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 5

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 14.12.2015 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 100

Адреса: 33000 м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 20
e-mail: dokacentr@mail.ru

Видавництво ТзОВ "Дока центр"
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія РВ № 54 від 09.09.2011

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 5. – Рівне:
РДГУ, 2015. – 157 с.**

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88